

ХАММУРАПИ ҚОНУНЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТАДҚИҚОТЛАРДАГИ АҲАМИЯТИ

Фархутдинова Матлуба Аманбаевна

Абу Райхон Беруний Университети ассистенти

Хаммурапи қонунлари қадимги ҳуқуқнинг энг муҳим ёдгорликларидан биридир. Ушбу қонунлар милоддан аввалги XVIII асрда Бобил шоҳи Хаммурапи томонидан яратилган ва кенг қўламли ижтимоий, иқтисодий ва ҳуқуқий масалаларни қамраб олган 282 та моддани ўз ичига олади. Ушбу мақолада биз Хаммурапи қонунларининг тарихий аҳамияти, уларнинг тузилиши ва мазмуни, шунингдек, замонавий илмий тадқиқотларда қандай роль ўйнашини кўриб чиқамиз. Хаммурапи қонунларининг тарихий аҳамияти Хаммурапи қонунлари қадимги Бобилнинг ижтимоий ва ҳуқуқий тузилишини тушуниш учун энг муҳим манба ҳисобланади. Улар нафақат ҳуқуқий ҳужжат, балки ўша даврдаги цивилизация ривожланиш даражасининг далилидир. Хаммурапи қонунлари юқори даражадаги тафсилотлар ва тартибга солинадиган масалаларнинг хилма-хиллиги туфайли қадимги жамият ҳаётининг турли қирраларини тиклашга имкон беради. Хаммурапи қонунларининг тузилиши ва мазмуни Хаммурапи қонунлари XX аср бошларида Суза (замонавий Эрон) да топилган базалт тошларда ўйилган. Қонунлар Аккад тилида миххат ёзувида ёзилган ва бир неча тоифаларга бўлинган:

1. Талион тамойили (—қўзга қўз, жонга жон"): етказилган зарар учун тенг жазони назарда тутадиган қасоснинг асосий принципи. Мисол учун, агар бирор киши бошқа одамнинг кўзига зарар етказса, унинг кўзини ҳам ўйиб олишган.

2. Оилавий муносабатлар: қонунлар никоҳ, ажралишлар, мерос ва болалар ҳуқуқларини тартибга солинган. Улар оила-никоҳ муносабатларини тартибга

солган, эр-хотин вазифаларини белгилаган ҳамда ажралиш ва мулкни тақсимлаш

қоидаларини ўзида мажуссам этган.

3. Савдо ва иқтисодиёт: қонунлар савдо қоидаларини белгилайди, товарларнинг

наҳлларини тартибга солган, харидор ва сотувчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиб,

кредитлар ва қарз мажбуриятлари шартларини белгилаган.

4. Ижтимоий синфлар: қонунлар ижтимоий синфлар — аристократлар, эркин фуқаролар ва қулларни аниқ ажратиб туради. Жазолар ва ҳуқуқлар жинойтчи ва жабрланувчининг ижтимоий ҳолатига қараб фарқланади.

Хаммурапи қонунларининг замонавий тадқиқотлари.

Хаммурапи қонунлари бўйича замонавий тадқиқотлар турли хил илмий фанларни, шу жумладан тарих, ҳуқуқшунослик, антропология ва археологияни қамраб олади. Ушбу тадқиқотлар нафақат тарихий нуқтаи назардан, балки ҳуқуқий тизимлар ривожни таҳлил қилишга ҳам имкон беради. Тадқиқотчилар қадимги Бобилнинг ижтимоий тузилиши, иқтисодий муносабатлари ва маданий меъёрларини ўрганиш учун Хаммурапи қонунларидан фойдаланадилар. Матнларни таҳлил қилиш бизга ижтимоий ва оилавий муносабатларни қайта тиклашга, шунингдек, қадимги давлат шароитида ҳуқуқий тизим қандай ишлаганлигини тушунишга имкон беради.

Ҳуқуқий аҳамияти Хаммурапи қонунлари биринчи ёзма кодекслардан бири, замонавий ҳуқуқий тизимларнинг дастлабки ҳисобланади. Бошқа қадимий ва замонавий ҳуқуқий тизимлар билан қиёсий таҳлил умумий ва ўзига хос хусусиятларни аниқлаш,

шунингдек, ҳуқуқий тушунчаларнинг ривожланишини кузатиш имконини беради. Масалан, талион принципини Рим ва яҳудий қонунлари каби кейинги ҳуқуқий тизимларда ҳам кўриш мумкин. Олимлар қадимги жамиятда мавжуд бўлган маданий ва ижтимоий меъёрларни ўрганиш учун Хаммурапи қонунларидан фойдаланадилар. Ушбу тадқиқотлар ҳуқуқий нормалар одамларнинг ҳуқ-атвори ва муносабатларига қандай таъсир қилганини,

шунингдек, вақт ўтиши билан ижтимоий қадриятлар ва нормалар қандай ўзгарганлигини тушунишга ёрдам беради. Ҳаммурапи қонунлари ҳақидаги билимларни қўллаш Ҳаммурапи қонунлари ҳақидаги билимлар турли илмий ва таълим соҳаларида фаол қўлланилади. Улар тарихчилар, ҳуқуқшунослар, антропологлар ва филологларни бирлаштириш орқали фанлараро тадқиқотларни тарғиб қиладилар. Ушбу тадқиқотлар нафақат қадимги цивилизацияларнинг хусусиятларини очиқ беради, балки қадимий ҳуқуқий тизимлар замонавий қонунчиликнинг ривожланишига қандай таъсир қилганини тушунишга ёрдам беради.

ХУЛОСА

Ҳаммурапи қонунлари замонавий илмий тадқиқотларга сезиларли таъсир кўрсатишда давом этаётган ноёб тарихий ва ҳуқуқий ҳужжатдир. Ушбу қонунларни ўрганиш қадимги Бобилнинг ижтимоий, иқтисодий ва ҳуқуқий тузилишини чуқурроқ

тушунишга, шунингдек, минг йиллар давомида ҳуқуқий тизимларнинг ривожланишини кузатишга имкон беради. Замонавий технологиялар ва тадқиқот усуллари қадимий матнларни таҳлил қилиш ва талқин қилиш учун янги имкониятлар очади, бу эса Ҳаммурапи қонунларини фанлараро тадқиқотлар учун муҳим объектга айлантиради.

ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ҳуқуқ тарихи. дарслик. Мухамедов Ҳ.М. Т. Ўзбекистон. —Адолат, 2022. 630
2. Muhamedov H.M. Xorijiy mamlakatlar davlati va huquqi tarixi. 1-qism. Darslik. -T.:TDYuI, 2005. – 287 б.
3. Muhamedov H.M. Xorijiy mamlakatlar davlati va huquqi tarixi. 2-qism. Darslik. – T.:TDYuI, 2005.– 480 б.
4. Муқимов З. Чет мамлакатлар давлати ва ҳуқуқи тарихи (Қадимги дунё ҳамда ўрта асрлар давлати ва ҳуқуқи тарихи). Ўқув қўлланмаси. – Самарқанд: Сам ДУ

нашри, 1992. – 180 б.

5. Муқимов З. Чет мамлакатлар давлати ва ҳуқуқи тарихи. Дарслик. Биринчи китоб. Т.: —Янги аср авлоди, 2003. – 210 б.